

# O VAŽNOSTI BALTIČKIH JEZIKA ZA SLAVISTIKU, OSOBITO ZA NAŠU DIJALEKTOLOGIJU

*Dalibor Brozović*

I. Nije svrha ovoga referata da rješava koja konkretna pitanja iz baltoslavistike, bilo općenita, bilo pojedinačna. Naš kongres ima i radne i znanstvene značajke, a na oba ta kolosijeka imamo toliko hitnih praktičnih pitanja iz čisto domaće problematike, da bi nam kakva specijalistička baltistička tema gotovo bila opterećenje. Ipak smatram, da je došlo vrijeme, kad se i jugoslavenskim slavistima neodgodivo nameće balto-slavenski problem, koji je danas svakako jedno od središnjih pitanja slavistike.

II. U to se lako uvjeriti jednostavnim pregledom godišnjih registara u slavističkim časopisima izvan naše zemlje. Moglo bi se čak reći, da se balto-slavenski problem u posljednje doba našao u samom središtu slavističkih interesa — zbornik odgovora za moskovski kongres slavista<sup>1</sup> pokazuje, da su se slavisti najviše zanimali baš za balto-slavenski problem.<sup>2</sup> Treći broj ruskog časopisa *Uoprosy slavjanskogo jazykoznanija* za g. 1958. posvećen je u cjelini balto-slavenskoj problematici i u njemu se, uz ostale priloge, nalazi Toporovljevi pregled baltoslavističkih radova u razdoblju od 1945. do 1955. (s malim odstupanjima preko tih vremenskih granica). Iz Toporovljeva je pregleda očito, da je nakon II. svjetskog rata<sup>3</sup> baltoslavistička literatura nerazmjerno porasla, da brojem i opsegom radova znatno nadmašuje literaturu do II. svjetskog rata. U sadašnjoj baltoslavističkoj konjunkturi, koja je zapravo počela još u ratno doba, samo se zbog prilika onda nije mogla razmahati, izbija balto-slavenski problem na prvo mjesto i u problematici međuindoevropskih odnosa. Dosad se balto-slavenski problem nije izrazito isticao u indoeuropeistici, osobit je interes bila pobudila samo polemika, što se razvila nakon I. izd. Meilletove knjige »Les dialectes indo-européens« (1908).<sup>4</sup> Danas se pak možemo sasvim mirno složiti s Toporovom, kad veli: »... od triju za lingviste XIX. st. nesumnjivih posrednih prajezika (indo-iranski, italo-keltski i balto-slavenski) upravo balto-slavenski privlači u sadašnje doba najupornije zanimanje lingvista«<sup>5</sup>. Ni oni indoeuropeisti, koji se negativno odnose prema tezi o balto-slavenskom jedinstvu, u praksi ne mogu izbjeći, da se u međuindoevropskim odnosima baltoslavenski ne pojavi kao cjelina. Odličan je za to primjer Porzigova knjiga »Die Gliederung des indogermanischen Sprachgebietes«.<sup>6</sup> U samoj je slavistici danas gotovo obvezatno prilaženje iz baltoslavističkog aspekta svakom ozbiljnom općeslavističkom problemu, što se jasno vidi iz najrepresentativnijih djela i monografskog i sintetskog karaktera: Kuryłowicz i Stang postupaju raspravljajući o slavenskom akcentu, prvi na indoevropskom<sup>7</sup>, a drugi na praslavenskom nivou,<sup>8</sup> Vaillant u svojoj knjizi »Grammaire comparée des langues slaves« postavlja stvari sasvim programatski:

»Dans l'explication historique du slave, de même qu'on s'efforce, d'après les formes des langues slaves, de restituer les formes du slave commun, de même il faut essayer de retrouver les formes du balto-slave«<sup>9</sup>. I konačno, dosta je pogledati novije etimološke rječnike (slavenski: Mladenov, Sławski, Vasmer, Machek; litavski: Fraenkel) da se vidi, kako je baltoslavenska etimologija danas na realnom tlu (za razliku od danas već zastarjele unekoliko romantične Trautmanove koncepcije).

III. Mislim, da sam pokazao, kako je balto-slavenski problem danas zaista u središtu pažnje. Postavlja se sada pitanje, u čemu se on zapravo sastoji i zašto je tako važan za slavistiku, pa prema tome onda i za naše slaviste. Morat ću opet dati kratak informativan pregled problema, kako bih što prije mogao prijeći na stanovita praktična područja.

Važnost problema sastoji se u izvanrednoj bliskosti slavenskih i baltičkih jezika, koja uvjetuje praktičnu zavisnost proučavanja jedne jezične skupine od proučavanja druge. Jedni učenjaci idu pri tome daleko poput Vaillanta u citiranom programatskom stavku, drugi vrše uspoređivanje baltičkih i slavenskih jezika kvalitetno na isti način, kao kad se radi o drugim indoevropskim grupama, samo što je u praksi odnos kvantitetno drugačiji zbog veće frekventnosti balto-slavenskih podudaranja. Između tih skrajnosti postoje svi mogući prijelazi. A sam se problem sastoji u teškoćama da se odredi karakter te izuzetne bliskosti baltičkih i slavenskih jezika, koju učenjaci gotovo bez izuzetka priznaju, ali je tumače na bezbroj različitih načina. Treba dakle dati neke osnovne podatke i o važnosti problema i o današnjem stanju njegovog rješavanja.

IV. Svaki se istaknutiji baltist ili slavist, ako je pokazao komparativistički interes, bar jedamput izjasnio o potrebi i važnosti usporednog proučavanja tih dviju jezičnih grupa. Da ne citiram poznata svjetska imena, izabrao sam našeg Maretića, koji je prije 79 godina pisao (o litavskom): »Osobito je taj jezik znatan za znanstveno proučavanje slavenskih jezika i to u tolikoj mjeri, da si čovjek ne može ni pomisliti valjana slavista bez znanja litavske gramatike. Dvojak je tomu razlog: prvo, što je litavski jezik (sa sebi srodnim jezicima letskim i staropruskim) vrlo nalik i svojom gramatikom i svojim leksikom na slavenske jezike, a drugo, što je litavski jezik sačuvalio mnogo i mnogo nedvojbenih tragova velike starine te u tom pogledu ne zaostaje mnogo za starim indijskim jezikom, pače ga gdjekad i nadilazi«<sup>10</sup>. Formulacija nije možda najsretnija, ali se, *mutatis mutandis*, može potpisati i danas. Sličnosti i zajedničke crte, o kojima se radi, iznesene su u najpristupačnijem obliku u članku J. Otrębskoga<sup>11</sup> u časopisu »Voprosy jazykoznanija« god. 1954.<sup>11</sup> Taj je članak izazvao diskusije, koje još i danas traju, pojačane u doba Moskovskog kongresa, i dadu se lako pratiti na stranicama istoga časopisa kao i u kongresnim izdanjima (osobito u zborniku »Slavjanskaja filologija« I—III, Moskva 1958.). Podudaranja obu-

hvaćaju sve jezične pojave i svagdje je neophodno uspoređivanje. U tom pogledu slavistika naliči brdu, kroz koje valja probiti tunel, da dođemo do spoznaja na drugoj strani. Istraživači buše u planini slavistike mnoge tunele, ali kad dođu do tvrdoga sloja, zastaju, vraćaju se i počinju probijati novi tunel. Tako je planina već prilično izbušena, no na drugu se stranu još nismo probili. U ovoj paraboli ulogu tvrde stijene ima balto-slavenski problem. Ili, drugim riječima, taj je problem postao za slavistiku »usko grlo«, da se poslužim ovim slikovitim ekonomskim terminom. Osobito je to poučno za dva najvažnija lingvistička područja u slavistici: akcenatsko-intonacioni sustav i glagolski vid. Te su dvije velike jezične kategorije najznačajnije za slavenske jezike i J. Hamm je bio u punom pravu, kad je nakon četiri desetljeća uskrisio<sup>12</sup> Brücknerov odgovor na pitanje: »Was erwartet die Sprachwissenschaft vom Slavischen?«<sup>13</sup>. Ali te su dvije kategorije ujedno i najteža pitanja za slavistiku. Nema sumnje, da će se ona oba riješiti jedino usporednim baltoslavističkim metodama — što se tiče intonacija i naglasaka, to je jasno od prvih istraživanja pa do spomenutih knjiga Kuryłowicza i Stanga,<sup>14</sup> a što se tiče glagolskog vida, dugo nije bilo jasno, što je sâm glagolski vid, pa se i nije uviđala uska povezanost baltičkih i slavenskih pojava. Osim toga pitanje se strahovito zamrsilo, što su sami Balti malo sudjelovali u njegovu rješavanju, a ni Evropljani ni Slaveni nisu bili sretne ruke: prvi zbog svoje sklonosti da miješaju vid s pojavom, koju Nijemci zovu *Aktionsart*, drugi, što su nesavršene baltičke pojave navlačili na slavenske kalupe ili su, ne nalazeći slavenskog savršenstva u baltičkom glagolskom vidu, odricali samo njegovo postojanje, a oboji su premalo poznavali same baltičke jezike, da bi mogli jasno sagledati jednu tako teško ulovljivu pojavu, kao što je glagolski vid. Mislim, da je stanoviti prijelom u tom pogledu mala rasprava američkog lituanista L. Dambriūnasa »Verbal Aspects in Lithuanian«<sup>15</sup>; budući da litavski svršeni glagol ne može izražavati prezentom pravu sadašnjost, možemo smatrati, da je slavenski glagolski vid ustvari svojom osnovom baltoslavenski i da se samo kao takav može proučavati.

V. Priroda jezičnih odnosa između Balta i Slavena glavni je sadržaj diskuje o balto-slavenskom problemu, ona i jest sam taj problem. Danas ima toliko teorija o prirodi balto-slavenskih odnosa, da je već otežano i najobičnije snalaženje. Pokušat ću dati bar jednu sažetu sistematizaciju i klasifikaciju pogledâ. Teoretski su moguća četiri razna stava:

1. Baltoslavenski je iz ie. epohe izašao kao jedna jezična jedinica i to još dugo ostao, a onda se tek raspao na dvije jezične grane;

2. Neke baltičko-slavenske razlike datiraju još od raspada ie. dijalekata, ali postojala je više ili manje duga baltoslavenska epoha, u kojoj je baltoslavenski bio jedan jezični organizam, tako da srodnost ima ipak nekoliko genetski karakter;

3. Baltički i slavenski predstavljaju dva distinktna ie. dijalekta, kojima sličnosti nemaju genetskog karaktera, nego su oba što zbog susjedstva, što zbog paralelizma u razvoju, što zbog naknadnih približavanja bilo sačuvali visok odstotak ie. naslijeđa, bilo razvili neke zajedničke crte površinskog karaktera ili pak posuđivali jedan drugomu;

4. Baltički i slavenski jesu dva ie. dijalekta kao i bilo koja dva druga.

Današnja je situacija u nauci takva, da prva teza ima najviše pristaša, druga osjetno manje, treća sasvim neznatan broj, a za četvrtu se još nitko nije izjasnio — t. j. svi priznaju da su baltičkim jezicima najbliži slavenski, bliži od bilo kojih drugih, i obratno. U tom je pogledu uvijek vrijedila Meilletova prva rečenica famoznog IV. poglavlja (*Le balto-slave*) knjige, u kojoj je sam ustao protiv balto-slavenskog jedinstva i izazvao poznate polemike: »L'unité balto-slave est l'une de celles que personne ne conteste«. <sup>16</sup>

U svakoj od triju teza, kako sam ih gore formulirao, postoje varijante uzrokovane pogledima pojedinih učenjaka na indoevropistiku ili opću lingvistiku, što se onda projicira na balto-slavenski problem. Važno je, da se upoznamo s glavnim predstavnicima pojedinih teza i varijanata. (Osvrćem se uglavnom na baltoslaviste, a manje na čiste indoevropiste, osobito starije, kojima su stavovi ionako već dovoljno poznati. Isto tako uglavnom izostavljam i poglede arheologâ, etnografâ, antropologâ i sl.)

VI. 1. Pristaše prve teze već se tradicionalno nalaze u većini, a u posljednje doba njihov broj još i raste,<sup>17</sup> što je po mome mišljenju uvjetovano brzim napretkom materijalnog proučavanja, koje otkriva sve više sve pravilnijih podudaranja. Tako su danas najborbenije pristaše balto-slavenskog jedinstva i balto-slavenskog prajezika upravo Vaillant i poznanjski lituanist Jan Otrębski, koje obojicu možemo nazvati »obraćenicima«: Vaillant je učenik Meilletov i postepeno se približavao ideji o baltoslavenskom prajeziku, a Otrębski je još g. 1947. smatrao, da zbog sudbine ie. \*s iza *i*, *u*, *r*, *k* u slavenskom i litavskom »prajęzyka bałticko-słowiańskiego nigdy nie było«. <sup>18</sup> Rekao bih da su obojica spremni i da pretjeruju, kako bi potkrijepili svoju tezu; tako Vaillant tvrdi, da se danas baltički jezici ne razlikuju od slavenskih ništa više nego švedski od njemačkoga,<sup>19</sup> a Otrębski bez ikakve osnove vidi u letonskom nekakav »most«<sup>20</sup> između baltičkog i slavenskog (istočno-slav.), iako se tu više radi o lošoj formulaciji nego o stvarnom miješanju genetskih i negenetskih veza.

Uz Otrębskoga i drugi vodeći Poljaci zastupaju prvu tezu: Lehr-Spławiński, Safarewicz,<sup>21</sup> Kuryłowicz.<sup>22</sup> Istu tezu brani i većina učenjaka iz slavenskih i neslavenskih zemalja: M. Leumann,<sup>23</sup> O. Szemerényi, V. Georgiev, Vjač. V. Ivanov, V. N. Toporov, P. Arumaa, V. R. Kiparski, P. N. Treťjakov, K. Janaček, P. S. Kuznecov, K. Treimer, E. Dickenmann, V. A. Dybo, V. Ernits, W. Schmalstieg i dr.<sup>24</sup> Njima možemo priključiti i istaknutog slavista i ukrajinista L. A. Bulahovskoga. Razumije se, da među pristašama prve

teze ne postoji usklađenost pogledâ. Razlike proistječu iz gledanja na pojam »prajezik« uopće (otud stanovite nedosljednosti Lehra-Splawinskoga i rezerve Bulahovskoga<sup>25</sup>). Zadržao bih se samo na svaćanjima Vl. Georgieva i učenjačkog para Ivanov-Toporov. Georgiev polazi od prajezika (dakako ne u Schleicherovu smislu), ali ne pretpostavlja samo baltoslavenski prajezik, nego u stanovitom smislu i germano-baltoslavensko-toharski.<sup>26</sup> Rad Ivanova i Toporova unio je najviše svježine u baltoslavističku problematiku.<sup>27</sup> Na podlozi umjerenih strukturalističkih shvaćanja i koristeći se kreativno fonološkim metodama autori dokazuju, da je bez obzira na stanovite dijalektalne razlike, unesene još iz ie. prajezika, postojao »model« zajednički za baltičku i slavensku granu, koji je mogao nastati samo stanovitim razvojem nakon raspada ie. jezične zajednice. Do istovetnog »modela« pisci su došli nezavisno za baltički i nezavisno za slavenski, samo t. zv. »unutarnjom rekonstrukcijom«. Konačni je zaključak Ivanova i Toporova, da se slavenski po načinu postanka može usporediti s engleskim, a baltički s preostalim zapadnogermanskim jezicima, ili slavenski s Bantu, a baltički s bantuidnim jezicima, t. j. da je slavenski prostrana i jednolična mlađa transformacija starijeg razdrobljenog sustava, koji kontinuirao na današnjoj ograničenoj baltičkoj oblasti. Puna ocjena ovog rada, koji je pobudio veliku pažnju, otežana je, što autori prečesto operiraju izrazima kao »neke pojedinosti«, »stanoviti fakti« i sl. Sigurno mi se čini samo, da su pisci bili preškrti pri uvrštavanju morfoloških pojava u zajednički model — trebalo je na pr. uvrstiti kod glagola i sigmatske oblike: Slaveni uz sigmatski aorist imaju i izolirani particip futura od *byti*, istočni Balti imaju u svom futuru kontaminirane bar dvije sigmatske osnove, od kojih se jedna može identificirati sa slavenskom aoristnom,<sup>28</sup> a modalno obojenje sigmatskih oblika uopće (usp. stanje u staropruskom<sup>29</sup>), udruženo sa slabljenjem fonetskih distinkcija između raznih *s*-osnova, moglo je dovesti i do kontaminacije u baltičkom futuru i do nestanka futura u slavenskome. Obratnih slučajeva, t. j. da pisci uključuju u »modele« više nego što treba, i nema osim jednoga: treba zamjeriti, što Ivanov i Toporov uključuju u »modele« *ǎ* i *ǫ* — nema naime nijednog slučaja ni u baltičkom ni u slavenskom, da bismo po podacima iz *samih* tih jezika mogli ustanoviti opoziciju *ǎ* i *ǫ*.

2. Današnji glavni zastupnik druge teze S. B. Bernštejn smatra Endzelinsa njezinim začetnikom.<sup>30</sup> Endzelins zaista već gotovo pol stoljeća, od svoje oštre reakcije na Meilletov negativan odnos prema balto-slavenskoj zajednici,<sup>31</sup> zauzima srednju poziciju između pristaša i protivnika balto-slavenskog jezičnog jedinstva. Mora se ipak reći, da se taj dosad najveći baltolog u posljednje vrijeme znatno približio 1. tezi, tako da je čak izazvao protiv sebe zbog toga kritiku kod njezinih protivnika.<sup>32</sup> Privrženici 2. teze razlikuju se među sobom još više nego zastupnici 1. teze — ako Endzelinsa možemo smatrati bliskim prvoj tezi, drugi se najveći baltist našeg

vremena, Ernst Fraenkel,<sup>33</sup> može smatrati bliskim 3. tezi: na pr. u knjizi »Die baltischen Sprachen«<sup>34</sup> očito svijesno podcrtava razlike, odnosno za zajedničke crte svim silama traži bar daleke paralele u drugim ie. dijalektima, ali se ne izjašnjava za 3. tezu, bilo u Meilletovu, bilo u Sennovu smislu.<sup>35</sup> Stang, iako se njegovi rezultati zapravo bolje dadu iskoristiti za 1. tezu, ipak spada ovamo jer govori o baltoslavensko-germanskom jezičnom savezu (jasno, s bližim članovima baltičkim i slavenskim i daljim članom germanskim).<sup>36</sup>

Izvor razlikama u varijantama 2. teze leži, slično kao u 1. tezi, u nepriznavanju pojma »prajezik« samo u baltoslavenskom slučaju ili uopće. Ima i terminološke pometnje — tako Bernštejn, koji inače vjeruje u prajezike, ali ne u baltoslavenski, piše: »Pri postojanju 'jezičnog saveza' ne radi se o 'prajeziku', nego o 'izoglosnoj oblasti'«. <sup>37</sup> Ali pojmovi »izoglosna oblast« i »jezični savez« ne poklapaju se — prvi svojim genetskim prizvukom vuče k 1. tezi, drugi pretpostavlja stupanje raznih individualnosti u naknadnu zajednicu i tako teži k 3. tezi. Zato je pri klasifikaciji gledanjâ važnije, što koji baltoslavist iznosi, nego kakvu terminsku etiketu daje svojim nazorima.

Pandan varijanti V. Georgieva u prvoj fazi bit će ovdje varijanta B. V. Gornunga.<sup>38</sup> Poput Georgieva Gornung veže Balte i Slavene s Germanima i Toharcima, samo što daje prednost Toharcima.<sup>39</sup> On zastupa sasvim originalne poglede, među kojima je najkurioznije odjeljivanje Staroprusa od Leto-Litvanaca i pridruženje k Slavenima, sve bez dokaza. U tome je Gornung potpuno osamljen, a sigurno će i ostati.

Osobitu grupu s postepenim prijelazima između 1. i 2. teze čine talijanski učenjaci, na kojima se ne ću zadržavati, budući da je talijanska balistika svoj glavni prinos dala prije II. svjetskog rata.<sup>40</sup>

3. Bernštejn je ispravno ocijenio današnju situaciju 3. teze riječima: »Teorije Meilleta-Senna već su prijedena etapa nauke. Eto zašto se u suvremenoj lingvistici ne vodi glavna diskusija između, recimo, Vaillanta i Senna, nego između Vaillanta i Stanga, između Lehr-Spławińskoga i Fraenkela, između Otrębskoga 1954. i Otrębskoga 1947.«<sup>41</sup> Ali iako se obično izjednačuje pozicija Meilletova i Sennova, one su ustvari veoma udaljene i ne vidim, kako bi se Sennov stav mogao smatrati nastavkom Meilletova. Meillet balto-slavenska podudaranja smatra indoevropskim naslijeđem,<sup>42</sup> koje se sačuvalo zbog konzervativnosti obiju grupa, a poslije da imamo usporedan razvoj, međusobne utjecaje zbog susjedstva i konačno pozajmice. Senn naprotiv ne priznaje nikakvih osobitih starih balto-slavenskih veza (osim zajedničkih s germanskim), a sva podudaranja svodi na usporedan razvoj i pozajmice, uzrokovane tek jednim kasnim dodirrom.<sup>43</sup> Senn ide tako daleko, da tvrdi, kako su Slaveni pozajmili svoj glagolski vid od Germana i kako je slavenski vid sličniji germanskom nego baltičkomu.<sup>44</sup> Ni

u prošlosti nije 3. teza imala mnogo privrženika — od istaknutih baltista primio ju je samo Kazimieras Būga (umro 1924.), sa srednjom pozicijom između Meilleta i Senna. Na Moskovskom kongresu branio je 3. tezu samo V. Mažiulis, no nije se izjednačio sa Sennom, jer piše: »Razumije se, nitko ne sumnja da baltički jezici stoje bliže slavenskima nego drugim indoevropskim jezicima«.45 Pokojni engleski slavist, baltist i uralist W. Matthews također je ustvari zastupao 3. tezu, iako bi se sam njegov stav prividno mogao najbolje označiti agnostičkim.46

VII. U praktičnom se pogledu pred jugoslavenskim slavistima postavljaju tri pitanja:

1. Zašto bismo se i mi morali uključiti u baltoslavistička istraživanja — kad je već baltoslavistički pristup dubinskim slavističkim zadacima *conditio sine qua non*, zašto se ne bismo služili gotovim rezultatima, a svoje energije usmjerili kao i dosad samo na domaće zadatke prepuštajući baltoslavistiku drugima, većima i bogatijima u sredstvima i kadrovima?

2. Ukoliko je ipak zaista potrebno, da se i jugoslavenski slavisti uključe u baltoslavistička istraživanja, imamo li već kakvu osnovicu, na kojoj bismo mogli graditi?

3. Kakve su naše šanse s obzirom na već postignute rezultate u drugim zemljama — i s obzirom na njihove kadrove, biblioteke, sredstva i iskustva?

Svako od ovih pitanja zahtijevalo bi analizu, koja bi sama za sebe premašivala granični opseg referatâ na našem kongresu. Ali pitanja su hitna i zato ću pokušati da dam nepretenciozne, ali ipak sintetske odgovore.

VIII. Ima nekoliko dobrih razloga da jugoslavenska slavistika ne izostane u današnjoj baltoslavističkoj konjunkturi:

1. Nagli napredak baltoslavističkih istraživanja pruža neprestano nove probleme, kojima treba tražiti odgovor u baltičkoj i slavenskoj dijalektologiji.47 Na slavenskoj su strani dijalekti jugoslavenskih jezika najperspektivniji za istraživačku eksploataciju, ali dijalekti kao takvi brzo izumiru. Treba što prije stvoriti domaću baltistiku i baltoslavistiku, kako bismo i iz te perspektive mogli uočiti pojedine zadatke za našu dijalektologiju, koji se danas još mogu riješiti, ali će nakon nekoliko desetljeća biti možda već nemoguće dobiti odgovor na neka pitanja. To ne će nitko učiniti umjesto nas.

2. Pitanje se može postaviti i obratno — mnoge se starije slavenske pojave mogu i moraju istraživati baš na baltoslavenskom nivou, a u našoj dijalektološkoj problematici ima također takvih pojava, osobito akcenatskih. Ako naši dijalektolozi budu imali domaću teoretsku baltoslavističku pomoć, moći će s jasnijim pogledima izvršavati svoje zadatke. Tu u prvom redu mislim na ono, što se u nas zove »akcenatskim sistemom govora N« U baltoslavistici ima mnogo pojedinačnih rasprava, što klasificiraju t. zv. akcenatske tipove, ali nemamo djela, kojemu bismo mogli dati naslov »baltoslavenski akcenatski sustav«,48 a takvo djelo nije ni na vidiku. Razumije se,

da ono zbog ograničenosti zajedničkog baltoslavenskog materijala ne može imati velik opseg, ali jedan baltoslavenski i jedan praslavenski korpus akcentatskih korespondencija po tipovima (u smislu Daničićevih za klasični hrvatskosrpski ili Nahtigalova za ruski) bili bi upravo ono, što treba slavenska akcentologija, osobito naša. Mi to, jasno, ne možemo sami ostvariti, ali možemo svojim radom stvoriti u svjetskoj baltoslavistici situaciju t. zv. »naučne narudžbe dana«.

3. Baltistika i baltoslavistika potrebne su nam i iz metodoloških razloga. Nama nedostaje fond asocijacija iz jednog Slavenima tako bliskog aspekta, kao što je baltoslavenski. Na pr. — odnos štokavskog dijalekta prema kajkavskom, čakavskom i torlačkom ima mnogo sličnosti sa spomenutom predodžbom Ivanova i Toporova o odnosu slavenskog prema staropruskom i litavsko-letonskom, ili čak litavskom i letonskom. U tome pogledu mi ne moramo samo primati, imali bismo i što dati baltoslavistici.

4. Ima svakako više uzroka, što jugoslavenska indoeuropeistika očito zaostaje u usporedbi za znanostima drugih zemalja, većih i manjih. Sasvim je sigurno, da je jedan od glavnih, što nemamo domaće baltistike i baltoslavistike — za slavenske je narode baltoslavistika najlakši, najbrži i najnaravniji, sasvim organski pristup u indoeuropeistiku.

5. Još jedno, *last but not least*. Radi se i o prestižu jugoslavenske slavistike, a preko te discipline i o prestižu jugoslavenske nauke uopće.

IX. Što se tiče predradnjâ, temelja, na kojemu bismo mogli graditi, Jugoslavija zasad u baltoslavistici stoji veoma loše. Svi su pred jugoslavenskim narodima — ostali Slaveni (Poljaci, Rusi, Česi, Bugari, Ukrajinci), sami Balti (Litavci i Letonci), Amerikanci i veliki evropski narodi (Nijemci, Francuzi, Talijani, Englezi). To još sve ne bi bilo tako teško, teže je što su i mali neslavenski narodi daleko odmakli od nas: Uralci (Estonci, Finci, Mađžari), Nordijci (Šveđani, Norvežani i Danci) i drugi (Nizozemci, Švicarci). Imenâ ne treba nabrajati, VI. paragraf ovog referata pruža ih dovoljno. U tome svijetlu zaista nije deplasirano, što sam malo prije govorio o prestižu jugoslavenske znanosti.

Nemam namjere da ovdje iznosim bibliografiju jugoslavenskih radova s baltoslavenskim referencijama ili čak s čisto baltoslavističkim karakterom. To uostalom i nije potrebno, svi poznajemo našu slavističku literaturu i znamo, kako su i jedni i drugi radovi izvanredno rijetki. Dovoljna će nam dakle biti opća slika.

Među radovima naših slavista i filologa i lingvista uopće gotovo i nema pravih baltoslavističkih priloga, takve su na pr. dvije kraće rasprave Jagića i R. Boškovića.<sup>49</sup> I u naučnim je udžbenicima baltoslavenski pristup problematici zanemaren, a kad je i prisutan, nije zastupljen u adekvatnoj mjeri.<sup>50</sup> Strana čisto baltoslavistička i baltistička literatura nije nalazila odjeka u našim recenzijama — nešto su malo više učinili u tom pogledu Jagić



i Belić, ali obojica u stranim publikacijama i to još tamo g. 1877. i 1903.<sup>51</sup> Razumije se, da se baltičke usporedbe nalaze u našim etimološkim i onomastičkim radovima, to je neizbježno iz prirode same stvari, ali u starijim radovima ima malo samostalnosti i mnogo krivog citiranja (što vrijedi i za ARj.), a baltički nije tretiran bitno drukčije od bilo kojeg drugog ie. dijalekta.<sup>52</sup> Baltoslavistička istraživanja jednostavno ne ulaze u krug interesa naših etimologa, koji su svoju pažnju koncentrirali gotovo isključivo na barbarski, antički, srednjovjekovni i osmanlijski Balkan s okolicom (Mayer, Skok, Budimir, Barić, Bezlaj, Grošelj i dr.). Nakon Oslobođenja možemo uočiti stanovit napredak u radovima B. Čopa (Slavistična revija, Ž. antika). Ista je slika konačno i u svim drugim našim jezičnim istraživanjima, uključujući čak i akcentološka; — iako su A. Belić i S. Ivšić u svojim ranijim radovima dali temelje za normalan razvoj stvari, nitko nije nastavio na njima graditi.

Karakteristično je, da daleko najviše baltoslavističkih radova objavljenih u našoj zemlji potječe iz pera stranih učenjaka — na pr. Bartolija i E. Tangla u Belićevu zborniku (1937), R. Aitzetmülera u Sl. reviji III, Vaillant u Filologiji I, P. Arumaa, M. Bartolija, van Wijka u materijalima za III. kongres slavista. Od naših se učenjaka javio baltoslavenskim prilogom za III. kongres samo A. Mayer, koji nije bio slavist, nego indoeuropeist. Drugim riječima, u Moskvi je g. 1958. bila samo repriza godine 1939.

Ako pogledamo stvari u širim okvirima (književnim, etnografskim, arheološkim, antropološkim i sl.), slika ne će biti drukčija. Balti se više ili ili manje uzimaju u obzir, govori li se o praslavenskoj religiji ili pradomovini, a u književnosti je zanimanje manje nego za sasvim daleke zemlje.<sup>53</sup> Prije je u doba većeg interesa za slavensku folklornu književnost bilo odraza sjevernoslavenskog zanimanja za baltičku narodnu pjesmu — spomenut je primjer Maretića,<sup>54</sup> a ovamo spada i prvi (koliko mi je poznato) jugoslavenski baltistički prilog, članak Šime Ljubića u tri broja lista »Gazzetta di Zara« iz g. 1848. o litavskom jeziku s litavskim originalom i hrvatskim i talijanskim prijevodom jedne narodne pjesme. Ljubić je litavski (skupa s letonskim i staropruskim) smatrao slavenskim jezikom — članak je pisan diletantski, ali simpatično i za g. 1848. svakako na dostojnoj visini.<sup>55</sup>

Situacija s kadrovima i bibliotekama upravo je onakva, kakvu bismo prema već iznesenome morali i očekivati. Što se tiče biblioteka, možemo ipak lakše nadoknaditi zaostatke i praznine, ali kadrovi su osnovno pitanje — ono se ne da riješiti, nego planski i na duži rok (osobito s obzirom na izuzetne teškoće pri učenju baltičkih jezika). Danas se u svakoj od zemalja, koje sam spomenuo, bar na jednom fakultetu predaje litavski, a u mnogima na više mjesta i litavski i letonski. U prošlosti je bilo nekoliko povremenih pokušaja da se predaje litavski na našim sveučilištima, ali koliko mi je poznato, danas postoji samo jedan fakultativni tečaj u Zadru, koji već dvije

godine pohada desetak asistenata i starijih studenata. U tome pogledu treba dakle zaista početi svijesnu akciju, da se stanje popravi, kako bismo dostigli ostale slavenske zemlje.

X. Zbrojimo li sve što sam iznio, dobit ćemo samo materijalnu potvrdu moje polazne tvrdnje da smo u baltoslavistici na skromnome mjestu.

Samo, iz svega toga ne smijemo zaključiti, kako više i nemamo mogućnosti da stignemo ostale zemlje. Vrlo daleko od toga. U prvom redu već samo postojanje fonoloških intonacija na našem terenu daje nam pred svim Slavenima i Neslavenima golemu automatsku prednost za proučavanje baltičkih jezika. A onda — ne smijemo se dati impresionirati količinom baltoslavističkih radova u današnjem svijetu. Očito se vidi iz dobrog dijela baltoslavističkih priloga, da njihovi pisci često ne vladaju ni litavskim ni letonskim jezikom, nego da su samo solidni i istaknuti slavisti ili indoeuropeisti, koji su se općenito upoznali s baltoslavističkom problematikom. Mi nemamo dovoljno indoeuropeista, ali slavista imamo znatno više i samo od njihove dobre volje ovisi hoće li stići strani prosjek u poznavanju baltoslavističke problematike. To nas jasno ne bi oslobodilo potrebe da školujemo nekoliko specijalista, ali bi prilično brzo veoma osjetno izmijenilo situaciju u našoj slavistici. Pred neslavenskim narodima imamo prednost, što nam je kao i ostalim Slavenima struktura baltičkih jezika bliska. Daljnja je naša prednost, što se, počinjući ispočetka, možemo učiti na iskustvu drugih, raditi s više plana i jasnijim perspektivama.

#### BILJEŠKE

1. Sbornik odgovora na voprosy po jazykoznaniju (k. IV mežd. s'ezdu slavistov), AN SSSR, M. 1958. Isti su odgovori (neki i skraćeni) objavljeni i u Vopr. jaz. 1958, br. 1, (svi u prijevodu).

2. Bilo je postavljeno 30 pitanja, od kojih su na 29 stigli odgovori. Pitanja su većinom dobila 2—5 odgovora, rjeđe je stiglo više (6—8) ili manje (1). Ako izuzmemo čisto praktično pitanje slavenskog lingvističkog atlasa, za koje je pokazan veliki radni interes (13 odg.), onda su samo na 2 pitanja stigli odgovori u većem broju: baltoslavenski problem (12 odg.) i praslavenska domovina (10), pri čemu su oba ta pitanja usko povezana. Iz Jugoslavije je stigao samo kratki odg. M. Budimira, u kojemu pisac ostaje u okviru vlastitih interesa.

3. Treba još dodati i godine 1955—59, koje Toporov ne obrađuje.

4. U polemiku na Meilletove teze ušli su J. Endzelins, A. Šahmatov, J. Rozwadowski, W. Porzeziński, N. van Wijk i dr.

5. Spomenuti Toporovljev članak, str. 135—136. I rekapitulacija Moskovskog kongresa u redakcionom članku Vopr. jaz. 1959, br. 1, tvrdi to isto: »U vezi s time [t. j. o lokalizaciji praslavenske domovine, dijalektalnog člananja praslavenskog jezika i njegovim odnosima s drugim ie. jezicima] kao i dosad u centru pažnje stoji pitanje o balto-slavenskim jezičnim odnosima« (str. 9). Vinogradov u svojoj ocjeni kongresa tvrdi to isto i sličnim riječima (Izv. AN SSSR Otd. lit. i jaz. 1958, br. 6, str. 493).

6. Heidelberg 1954. Od 20 izoglosnih veza, u kojima sudjeluju bilo Balti, bilo Slaveni, bilo oboji, u 11 su zastupljeni i Balti i Slaveni, a u 9 samo jedni od njih.

7. E. Kuryłowicz: *L'accentuation des langues indo-européennes*, Kraków 1952.

8. Chr. S. Stang: *Slavonic Accentuation*, Oslo 1957. U svojoj ranijoj još opsežnijoj knjizi »Das slavische und baltische Verbum« (Oslo 1942) Stang, koji sam stoji na stanovištu »balto-slavenskog jezičnog saveza«, ustvari utvrđuje zajedničku bazu baltičkog i slavenskog glagola.

9. Tome I, Paris 1950, str. 15.

10. *Vijenac XII/1880*, br. 20, str. 312. Maretić u daljnjem tekstu izriče bojazan da će litavski izumrijeti poput staropruskoga, a ni letonskome ne vidi prave budućnosti. Bio je srećom loš prorok, ali na nesreću naše nauke nije se ni sam držao vlastitog programa u gornjem citatu. Osim pojedinih opaski rasutih u raznim djelima (osobito etimološke u ARj.) Maretić se nije zadržao u baltoslavistici, ali je neke narodne pjesme »preveo trohejskim stihom iz Šlaherove litavske čitanke« (ib.). U *Vijencu* je g. 1880. objavio 10 pjesama: u br. 20. 1—3, a u br. 22. 4—10.

11. *Slavjano-baltijskoe jazykove edinstvo*, br. 5, str. 26—42 i br. 6, str. 28—46.

12. *Radovi Slavenskog instituta*, br. 2, *Zgb* 1958, str. 61

13. *Das Slavische bleibt der nur empfangende, nicht der lebende Teil, bis auf zwei grosse Gebiete. Das weite des Akzentes und der Intonation hat gerade vom Slavischen und Litauischen die eigentliche Anregung erfahren, nur hier waren die Vorgänge in der Gegenwart selbst, praktisch und experimentell zu erforschen, mögen noch so vielfältige Verschiebungen im Laufe der Jahrtausende stattgefunden haben; der slavische Akzent ist ja noch ungebundener als der altgriechische, dem bereits die bekannten Beschränkungen auferlegt sind. Und das andere umfassende Gebiet sind die Aktions-typen des Verbums, in deren Eigenart wir nie recht eingedrungen wären, wenn uns nicht das lebende Slavisch (noch besser als tote der Kirchensprache) damit vertraut gemacht, den eigentlichen Sinn davon erst erschlossen hätte.*

14. *Baltistika* je neizbježna za genezu intonacija, ali bez te geneze nema ni razja-

šnjenja o prirodi kasnijih slavenskih pojava, na pr. metatonijá. Osim toga nije dovoljno zadržavati se samo na litavskom jeziku, kao što je to prilično uobičajeno, valja obratiti pažnju i na letonski, koji je nepohodan kao dopuna (uza sve svoje inovacije). Za oboje je lijep primjer dao V. A. Dybo u raspravi »O drevnejšoj metatonii v slavjanskom glagole« (*Vopr. jaz.* 1958, br. 6), gdje je za objašnjenje jedne slavenske pojave upotrebilo više letonskih nego litavskih primjera. Koliko god ta rasprava inače i ne donijela kakve odlučne zaključke, važna je kao jedan od pokušaja što se u novije doba javljaju za rehabilitaciju vrijednosti baltičkog zakona Fortunatova-De Saussurea i za slavenski (što su ozbiljno ugrozili i Kuryłowicz i Stang, v. i kritiku Bulahovskoga na Stangovu knjigu, *Vopr. jaz.* 1958, br. 4).

15. *Lingua Posnaniensis*, VII-1959. Članak pokazuje, da litavski glagolski vid nije izgrađen koliko slavenski, ali je ipak *vid*. Ne smijemo zaboraviti, da današnja savršenost slavenskog vida nije praslavenska, ona je plod zajedničkih naslijeđenih tendencija i rezultat usavršavanja zajedničke praslavenske osnove. Inače se ne bi mogla razumjeti niti prilična nepodudaranja među slavenskim jezicima niti stanovita vidska neizgrađenost ćirilometodskog jezika. Litavski je vid prema Dambriūnasovu materijalu pravi vid (v. osobito str. 256.). Mislim, da sustav glagolskog vida postoji, kad svaki glagol u svakoj situaciji ima svoje vidske značajke (ako izuzetno nisu tvorbeno, morfološki ili bar akcenatski izražene, razumijevaju se po analogiji na većinu glagola). Slavenski su glagoli svršeni ili nesvršeni (dvovidski su dva glagola u jednome, i u rečenici je uvijek jedan ili drugi), a litavski isto tako (samo što dvovidskih ima više), ali odnos vida prema osnovama i vremenima nije tako dosljedan kao u slavenskom. Ali kako i u litavskom većina glagola i leksički posjeduje vid, a u rečenici je svaki svršen ili nesvršen (što se *vida* tiče, i nema treće kategorije), nema bitne razlike prema slavenskom stanju, ali ima prema svakom drugom indoevropskom.

16. Les dialectes indo-européennes, Paris 1950<sup>6</sup>, str. 40. Mogli bismo dodati, da neki drugi indoeuropeisti u pojedinačnim grupiranjima ie. dijalekata ili samo stanovitih izoglosa rastavljaju baltički i slavenski u razne grupe, ali ni u tome se slučaju nitko ne izjašnjava izričito protiv postavke, da je slavenskom najbliži baltički i obratno. Tipičan je slučaj protuslovlje, u koje upada Krahe u knjizi »Sprache und Vorzeit« (Heidelberg 1954), kad na str. 24. govori o balto-slavenskom jedinstvu, a inače u knjizi neprestano dokazuje, da baltički jezici (po toponomastičkim kriterijima) pripadaju u t. zv. centralnoevropsku grupu, skupa s germanskima, italičkima i ilirskima, a slavenski ne spominje.

17. Taj je »porast« već jasno uočen: Toporov (Vopr. slav. jaz. 1958. br. 3, str. 143), Illič-Svityč (Vopr. jaz. 1959, br. 1, str. 140), Vinogradov (l. c.).

18. Slavia Occidentalis, t. XVIII/1939—1947, str. 148. Otrębski je za svoju tezu više učinio monumentalnim djelom »Gramatyka języka litewskiego« (Warszawa, III. t. 1956, I. t. 1958. — izaći će još tri knjige!) nego spomenutim člankom u Vopr. jaz. 1954, koji nije najbolje primljen. Gramatika je tako svestrana i kompletna, da znači prijelom u lituanistici (v. izvanredno pozitivnu ocjenu J. Balčikonisa u Lingua Posnaniensis VI-1957. Djelo se prevodi na litavski). Osobita je zasluga Otrębskoga i uređivanje časopisa *Lingua Posnamiensis*, koji je danas s baltoslavističkog stanovišta najaktivniji periodik u svijetu.

19. O. c. str. 14. Sličnu je tezu postavio Pisani još 1932. (Studi baltici II, str. 19).

20. Gramatyka jęz. lit. I. str. 40. Usp. i str. 39. i 51/52.

21. Za ovu dvojicu v. Toporovljevi pregled, odgovor Lehr-Splawińskog za Moskovski kongres i retrosp. zbornik radova T. Lehr-S. »Studia i szkice wybrane z językoznawstwa słowiańskiego«, Warszawa 1957. (*passim*, osobito jasno str. 43). Mislim, da Illič-Svityč nema pravo, kad Lehr-Splawińskog ne ubraja među pristaše 1. teze. U stavu L.—S. ima doduše nejasnoća i njegov odgovor na kongresna pitanja mogao bi se

priključiti i 1. i 2. tezi, ali prva rečenica njegova članka u Vopr. slav. jaz. 1959, br. 3, odaje, da se opredijelio: »Pitanje o balto-slavenskoj jezičnoj zajednici... sada se može smatrati riješenim u potvrdnom smislu« (str. 5). Čudno je samo, da Lehr-Splawiński ubraja u pristaše jedinstva i Fraenkela, što mu je Bernštejn s pravom prigovorio (zbornik »Slav. filologija« I, str. 49. Bernštejn L.—S. stavlja u isti red s Vaillantom i Otrębskim, stjegonošama 1. teze).

22. Kuryłowicz je, može se reći, u posljednje doba najviše pridonio uklanjanju nepodudarnosti između baltičkog i slavenskog. Osim Toporovljeva pregleda (str. 146/147) v. Kuryłowiczevu raspravu »O balto-slavjanskom jazykovom edinstve« (Vopr. slav. jaz. 1958, br. 3). Tu Kuryłowicz dalje razvija svoje teze o genezi balto-slavenskih intonacija, ali novo je, što je po mom mišljenju uspio dokazati zajedničke baltoslavenske inovacije, što određuju cio baltički i slavenski sustav (nova teorija o palatalizaciji suglasnika kao prethodniku baltoslavenskih dvojnih refleksa ie. r, l, n, m).

23. Leumann se još više približio početnom jedinstvu balto-slavenskog glagola, koje je Stang u svojoj knjizi postigao već u visokom stupnju.

24. V. Toporovljevi pregled, kongresne odgovore, kongresne referate Ivanova-Toporova (K postanovke voprosa o drevnejših otnošenijah baltijskih i slavjanskih jazykov), Tret'jakova (Itogi arhebiologičeskogo izučeniija vostočnoslavjanskih plemen), Kuznečova (Razvitie indoeuropejskogo skloneniija v obščeslavjanskom jazyke), sp. članak Dyba, članak Williama Schmalstieg: The Indo-European semivowels in Balto-Slavic (Language, Journal of the Linguistic Society of America, 1959, br. 1).

25. V. op. 21. i kongresni odgovor Bulačovskoga.

26. Balto-slavjanskij, germanskij i indo-iranskij (zb. Slav. fil. I.), Balto-slavjanskij i toharskij jazyki (Vopr. jaz. 1958, br. 6), Balto-slavjanskij i germanskij (Slavia 1959, br. 1). Prvi i treći članak imaju dobrim dijelom identičan tekst, s time da je treći

skraćen i nadopunjen najnovijim faktima. Georgiev se u prvom redu bori protiv svakog genetskog slavensko-iranskog i baltoslavensko-indoiranskog približavanja, u skladu sa svojom teorijom o dva reda indoevropskih velara i nepostojanju podjele kentum- satəm (ta je teorija ukratko izložena u 3. glavi njegove knjige »V'prosi na b'lgarskata etimologija«, Sofija 1958. Tamo je na str. 129. iznesen i popis prethodnih radova).

27. Tako je i ocijenjen taj rad u spomenutom redakcionom članku u Vopr. jaz. i u spom. članku Illiča-Svityča.

28. V. gramatiku Otrębskoga, sv. III. str. 205/206. Sama interpretacija činjenica o sigmatskim osnovama ne će tu biti točna, jer Otrębski shvaća kasnije vremenske sigmatske formacije kao ie. i bez potrebe vrši fonetske usporedbe s konsonantskom deklinacijom (!). Pruski je sigmatski futur slabo zastupljen i to je treba'o uzeti u obzir.

29. Stang, Das slavische und baltische Verbum, str. 204, 266-268.

30. Bernštejn: Balto-slavjanskaja jazykova soobščnost' (zb. Slav. fil. I, str. 67).

31. Knjiga »Slavjano-baltijskie etjudy«, Har'kov 1911.

32. Bernštejn, ibidem; W. Matthews: O vzaimootnošenii slavjanskih i baltijskih jazykov, zb. Slav. fil. I, str. 31.

33. Napisao ogroman broj radova, pokrenuo Litauisches Etymologisches Wörterbuch (Heidelberg-Göttingen), umro 1957.

34. Heidelberg 1950. Tu je knjigu kritizirao Endzelins (kao nekad Meilleta) i Matthews je to Endzelinsu zamjerio (zb. Slav. fil. I, str. 31).

35. O. c. str. 73-75. Fraenkel prvo ubraja Endzelinsa u pristaše prve teze, a onda zauzima »srednje stanovište« i izjašnjava se za balto-slavensku »izoglosnu oblast« i konačno za balto-slavensko-germanski »jezični savez« u Stangovu smislu. Sve to ipak ne smeta Fraenkela, da se služi naslovima kao »Miscellen zur Balto-Slavischen Syntax«, »Contributi alla sintassi baltoslava e iranica« i sl. (Vopr. slav. jaz. 1958, br. 3, str. 139).

36. Das sl. und balt. Verbum, str. 63, 278.

37. Zb. »Slav. fil.« I. str. 57, slično i str. 59. Bernštejnovu gledanju ne odgovara ni jedan od ta dva termina, nego njegov vlastiti »soobščnost'«, ili Endzelinsov »balto-slavenska epoha«.

38. K diskussii o balto-slavjanskom jazykovom i etničeskom edinstve, Vopr. jaz. 1958, br. 4. Gornung ne niječe kategorički mogućnost da je postojalo balto-slavensko jedinstvo (str. 57).

39. Obratno stanovište zastupa i T. Lehr-Splawiński — balto-slavenski je blizak germanskom, a dalek od toharskoga (Zur Frage nach der Stellung des Slavischen und des Tocharischen innerhalb der indoeuropäischen Sprachwelt, Wiener slavistisches Jahrbuch VI/1957/58).

40. Taj prilog nije malen, »Studi baltici« bili su i ostaju (obnovljeni nakon rata) jednom od najsolidnijih baltističkih publikacija (prilozi Bartolija, Bonfantea, Pisanija, Devota i dr. — uz strance kao Kuryłowicz Endzelins, Arumaa, Fraenkel, Senn i t. d.). Uz poznate odlike talijanske opće lingvistike i indoeuropeistike (neolingvistički tretman) karakteristična je za talijansku baltistiku stanovita skepsa prema rješenju osnovnog baltoslavističkog problema (samo Pisanijeve poglede možemo s punim pravom identificirati s l. tezom). Ta je skepsa prenesena i na mlade talijanske baltoslaviste, makar i sami utvrđivali nova podudaranja (N. Minussi: Lituano *krāstas*, slavo kraj, Ricerche slavistiche IV).

41. Zb. »Slav. fil.« I, str. 49.

42. O. c. str. 40: »aucune ligne d'isoglosses notable ne passe entre le baltique et le slave«, »une identité aussi totale ne se retrouve, on l'a vu, à l'origine indo-européenne ni de l'indo-iranien, ni de l'italo-celtique«.

43. On the degree of kinship between Slavic and Baltic (Slavonic and East European Review, vol. XX/1941).

44. Zb. »Slav. fil.« I, str. 47; ib. III, str. 55; Vopr. slav. jaz. 1958, br. 3, str. 141.

45. V. Mažiulis: Zаметки к вопросу о древнейших отношениях бaltijskih i slavjanskih jazykov, Vil'njus 1958, str. 3. Mažiulis

lis je u referatu suzdržan i raspravlja samo pojedinačna pitanja (duomi-damg, zamjeničke enklitike, brojevi, genitiv na -ā u o-dekl.), no na samom se Kongresu, čini se, određenije izjasnio i ostao osamljen (ocjena Illiča-Svityča, Vopr. jaz. 1959, br. 1, str. 139).

46. V. K. Mêt'jus: O vzaimootnošenii slavjanskih i baltijskih jazykov, zb. Slav. fil., I.

47. Indoeuropeistički je kuriozum, da baltička i slavenska dijalektologija imaju čak mnogo zajedničkih distinktivno-klasifikacionih kriterija: refleksi nazala, intonacije, palatalnost suglasnika, refleksi *t'* i *d'*, *st'* i *zd'*, slav. *jat* i balt. diftong *ie*, cakavizam (lit. *dzūkai*) i t. d. Još je jedna stvar važna: sve bolje poznavanje baltičkih i slavenskih dijalekata dovodi nas do spoznaje, da praslavenski ipak nije bio onako monolitan, kako se pretpostavljalo, i da je bilo na objema stranama dubletâ dijalektalnog karaktera, koje su se tek *naknadno* prividno apolotizirale u opoziciji *baltički* — *slavenski*. Konačno ni slavenski trijalizam nije apsolutan — teško je vjerovati, da je usporredno postojanje refleksa *šč* < *\*sk* (II. palatalizacija) i sačuvanog *\*dl*, *\*tl* (> *gl*, *kl*) u sjevernoruskom slučajna koincidencija sa zapadnoslavenskim. Dosta je uostalom pogledati Stieberov pregled zapadnoslavenskih diskriminata sa silnim izuzecima (Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich, Warszawa 1956, str. 11—15).

48. To ni u kojem slučaju nije ni Stangova knjiga.

49. Jagić: Über einen Berührungspunkt des altslovenischen mit dem litauischen Vocalismus, Arch. f. sl. Ph. III; Bošković: O praslavenskim pridevima na -ūs, Zb. u čast A. Beliča, Bgd 1937. (Jagić ima i dvije bilješke ovakva karaktera, ib. II. i VI).

50. Na pr. u Nahtigala nije balto-slavenskom periodu pružena pažnja (Slovanski jeziki), u Hammovoj scsl. gramatici litavski je ustvari tretiran kao i grčki ili gotski. I t. d.

51. Dvije Jagićeve recenzije u Arch. f. sl. Ph. II. i tri Beličeve u Izv. Otd. russ. jaz. i slov. Imp. ak. nauk 1903. U kasnijim su godinama takve recenzije velika rijetkost

(na pr. Miletićeva ocjena Ekblomova rada o fiziologiji i historiji baltoslavenskih i nordijskih intonacija — JF X).

52. I ono malo baltoslavenskog materijala, što se nađe u našoj slavističkoj literaturi (članci, udžbenici, rječnici, etimologije), obično citirano prema već zastarjelim izvorima, a katkad je citirano bez razumijevanja i krivo.

53. Za religiju i pradomovinu to je razumljivo: litavski je Perkūnas naš Perun, a Balti i Slaveni nikad nisu stanovali daleko jedni od drugih. Što se tiče literature, koliko znam, jedina je veća akcija u okviru balto-jugoslavenskih književnih veza nakon Oslobođenja litavski prijevod Čosićeva romana »Daleko je sunce« (D. Čosičius: Sauletekis toli, Vilnius 1957). Knjiga je lijepo opremljena i tiskana je u 8 tisuća primjeraka!

54. v. op. 10.

55. S(imeone) Gliubich: Rivista slava, podnaslov: Idioma lituano, podlistak u br. 16, 17, 18. Prema Eichhoffu Ljubić dijeli slavenski na tri grupe: istočni (serbo-russo), zapadni (vendo-polono) i srednji (letto-prusiano). Srednji je najčistiji slavenski, u prirodnom obliku i bez utjecaja. Daje se i kratka historija baltičkih naroda, a u posljednjem je nastavku pjesma o ženidbi mjeseca sa suncem (s prijevodima).

56. I kod učenjaka svjetskog glasa nalaze se faktografske pogreške, kad se radi o baltičkim jezicima. Pisani, koji je inače izvanredno mnogo pridonio teoretskom raščićavanju balto-slavenskog problema, ne snalazi se u lit. refleksima ie. *\*ō* i *\*ā* (Batlo e slavo, Studi Baltici II, str. 4/5, 12). U dijalektima imamo *ā* < *\*ā* kao u letonskom, pa se lit. *o* ne može smatrati starim, u genitivu o-dekl. lit./let. i slav. nema refleks *\*-ōd* nego *\*-ād* (*\*-oad*). Točke *d*, *h* i *i* Pisanijeva popisa podudarnosti nisu historične, u točkama *q* i *r* zaboravlja staropruski, koji odstupa od istočnobaltičkog i slavenskog (ib.). V. Georgiev, koji se u posljednje doba probio u prve redove indoeuropeistike, tvrdi, da se u baltičkim jezicima srednji rod izgubio (zb. Slav. fil. I. str. 21), što ne vrijedi

za staropruski. Mogli bismo naći vrlo mnogo sličnih primjera, a znam ih i iz domaće literature. Razumljivo je onda, da u radovima koji su i inače slabi mora biti nevjerovatnih propusta. Pogodna je za to ilustracija Rosenkranzova knjiga »Historische Laut- und Formenlehre des Altbulgarischen«,

Göttingen 1955. (v. i poraznu Kurzovu kritiku u Wiener Sl. Jahrbuch V). Pisac je na pr. pomiješao indijsku, slavensku i letonsku palatalizaciju (uz sl. *četyre*, str. 11), koje su razdijeljene neizmjernim vremenskim razmacima i bez ikakve međusobne veze.

## ПО ПОВОД НЕКОИ ПОЈАВИ ВО РЕЧНИКОТ НА СОВРЕМЕНИТЕ МАКЕДОНСКИ ПИСАТЕЛИ

*Благоја Корубин*

Ако започнеме со состојбата на македонскиот литературен јазик во првите пет-шест години по ослободувањето, к'е мораме да констатираме една навистина посебно карактеристична појава во тогашниот негов рапиден развој која се изрази во односот оригинал-превод. Преводот, имено, во поглед на јазикот одеше пред оригиналот и најмногу во него се изрази тој развој. Тоа станува сосем разбирливо кога к'е се има предвид фактот дека оригиналната уметничка литература тогаш сè уште беше застапена со една уште не толку развиена поезија и, земена како јазичен материјал, претставуваше прилично мала отсечка од општото јазично богатство; додека во преводната литература веднаш се појавија романи и други поголеми и помали дела на видни писатели од разни народи и времиња, почнувајќ' со »Мајка« на Горки, »Разорана ледина« на Шолохов, Његошевиот »Горски венец« и други.

Обично се вели дека писателите го создаваат литературниот јазик на еден народ. Доколку е тоа точно за другите јазици, точно к'е е и за нашиот. Денеска ние имаме век'е широко развиена оригинална литература, и тоа во многу нејзини видови и родови, така што таа вистински го претставува денешниот развиен степен на литературниот јазик. Меѓутоа, во однос на оној почетен период од неколку години во развојот на тој јазик како таков, како литературен, можеме кон горното тврдење да додадеме, прецизирајќ'и ја мислата: навистина и писателите го создаваа нашиот литературен јазик, но уште повеќе преведувачите — имајќ'и го предвид и тоа дека како преведувачки можат да се појават и се појавуваат и писатели.

Тоа мораше така да биде, зашто преведувачот беше исправен пред задачата еден неразвиен литературен јазик, кој нема некоја позначајна литературна традиција, да го сопостави со далеку поразвиени јазици, што имаат вековна литературна традиција, и да го при-